تفاوت نحوه اعتبار قصد در موضوعات فقهی

مواردی بود که شاید روشن بود که نزد متشرعه سخت است که بگوییم عامل هوشمند ماشینی در کاری که انجام می‌دهد، قاصد است و قصد دارد، مثل نیابت برای طواف و حج که عرض کردم تقریبا روشن است که آنچه در نیابت در اعمال حج انتظار داریم، این عامل هوشمند ماشینی نمی‌تواند برآورده کند. مواردی از آن هست که واضحتر است که می‌توانیم بگوییم ادله شرعیه تاب این را دارد که رفتاری که هوشنما و هوشمندنما است و نشان می‌دهد هوشمندی در آن هست –ولو آگاهی و قصد به معنایی که انسان دارد، در آن نباشد- شارع به آن اکتفا می‌کند؛ مثلاً شاید در قصد انشاء عقود بتوان این را گفت و راحتتر است نسبت به مثل حج. مواردی بود که حسابی مظنه اختلاف فتوا است؛ در اینکه عدهای قبول کنند و عدهای قبول نکنند. مثلاً اگر بخواهد با رباتی گوسفندی را ذبح کند به نحوی که کاملاً روی حساب چیزی که خودش دارد، گوسفند را رو به قبله می‌کند و بسم الله می‌گوید و صوتها را تولید می‌کند و سر گوسفند را می‌بُرَد. حال این رباتی که گوسفند را ذبح می‌کند، شرعاً کافی است یا نه؟ مثل مورد طواف، روشنتر است که نمی‌شود. در مورد انشاء عقود، روشنتر است که ممکن است عدهای بگویند می‌شود. اما در ذبح، حیثیاتش دقیق است. حال چرا؟ بحثهایش جای خودش.

شاگرد: با این پیشفرض که انسانی ناظر به آن هست که این آلت او حساب شود؟ یا اینکه انسان را حذف می‌کنید؟

استاد: با حذف انسان.

شاگرد: انسان کاری انجام نمی‌دهد و گویا فقط آنجا می‌ایستد و یک نحو تأییدی از ناحیه انسان هست، مثل دستگاههایی که الآن ناظر دارد.

استاد: نه، هوش مصنوعی قرار است که دیگر ناظری بر او نباشد. اگر باشد هم اختلاف فتوا هست. ولی وقتی ما بگوییم به درجهای از قصد می‌رسد، بحث طور دیگری می‌شود. آن چه که الآن ناظر دارند، مثلاً دستگاه به‌صورت اتوماتیک انجام می‌دهد. انجام دادن اتوماتیک کاری، خیلی متفاوت از این است که دستگاهی با هوش مصنوعی کاری را انجام بدهد و اصلاً دو باب است. مانعی ندارد شما در دستگاههای اتوماتیک اشکال کنید و بگویید قبول ندارم؛ در جایی که طوری باشد که وقتی گوسفند می‌رسد، بلندگوی دستگاه بلند بسم الله بگوید و بعد هم کارد بیاید و به‌صورت اتوماتیک ببُرَد؛ این هوش مصنوعی نیست و صرفاً یک دستگاه اتوماتیک است که از قدیم می‌توانست باشد، بدون اینکه پشتوانه هوش مصنوعی داشته باشد. هوش مصنوعی، یک فضای خاصی است که پیشتر عرض شد.

شاگرد: ممکن است در فتوا تفاوت داشته باشد؛ چه دستگاهی که هوش مصنوعی ندارد و چه جایی که هوش مصنوعی دارد و حیثیت آلی بودن پیدا کند. بحثش هست.

استاد: شبیه آن در فقه هست. مثلاً وقتی حیوانِ یکی کسی به چیزی صدمه بزند، آیا ضمان را به گردن حیوان می‌گذارند و می‌گویند این حیوان ضامن است؟! نه، سراغ مالک او می‌روند با شرائطی که فقها ذکر می‌کنند. و حال آنکه حیوان بهره‌ای از هوش و فهم دارد. کاری را انجام می‌دهد؛ حتی می‌تواند کینه یک شخص را در نظر بگیرد و عمداً به او صدمه بزند؛ در حیوان اینها ممکن است. اما علی ای حال در فقه، درجه‌ای از قصد و فاعلیت به طوری که مسئولیت برای خود حیوان بیاید، قبول نداریم. این حیوان است. اما همینجا اگر عبد باشد - یعنی انسان است، ولی مملوک مالکی است - اگر او یک کاری را انجام بدهد، در فقه با او معامله حیوان نمی‌شود، بلکه در فقه، عبد را قاصدی می‌دانیم که در موارد مختلفی ضمان کار او به بحث قرار الضمان برمی‌گردد که گاهی به رقبه تعلق می‌گیرد. اگر حیوان صدمه‌ای زد، نمی‌گویند این حیوان مال او می‌شود، بلکه مالک باید خسارت آن را بدهد و حیوانش هم مال خودش است، اما اگر عبد یک خساراتی بزند، رقبه خود این عبد مشغول به مجنی علیه می‌شود؛ اینها تفاوت کار است.

در اینجا اگر دستگاهی که صرفاً اتوماتیک است، کار را اشتباه انجام دهد، چه کسی ضامن است؟ با اینکه نه، فرض بگیریم با پیشتوانه پیشرفت هوش مصنوعی یک رباتی است که کاملاً خودش تصمیم می‌گیرد و صغری و کبری می‌کند، رفت‌وبرگشت می‌کند، گزینه‌ها را می سنجد و انتخاب می‌کند؛ این، مقداری فرق می‌کند. لذا می‌خواهیم ببینیم که درجاتی از هوش و قصد کجا محقق می‌شود تا این احکام را داشته باشد.

مسیری که ما آمدیم این بود؛ در اینکه هوش و قصدی که موضوع قرار بگیرد، داریم یا نداریم، مسیر خیلی خوبی که ذهن را متدرب و آگاه می‌کرد داشتیم؛ با آن تعبیری که عرض کردم یک عینک به ذهن ما می‌دهد؛ عینک معنابین؛ عینکی که جاهایی که صرفاً ماشین مکانیکی و اعمال مکانیکی انجام می‌شود را از بقیه جاها تشخیص می‌دهد. عرض کردم ماشین مکانیکی به دو معنا یه سه معنا به کار می‌رود؛ گاهی مکانیکی یعنی حرکت فیزیکی خارجی، اما اینجا که می‌گویند ماشین تورینگ، مکانیکی است، منظورشان ماشین تجریدی مکانیکی است؛ یعنی از آگاهی برخوردار نیست، نه اینکه مکانیکی یعنی حرکت فیزیکی نیاز دارد. خلاصه در این مواردیکه چنین چیزی گفته می‌شود، ما از کجا شروع کنیم؟ من عرض کردم اگر از بطن سخت‌افزار شروع کنیم و بالا برویم، ممکن است در مراحلی که معنا رشد پیدا می‌کند و ظهور پیدا می‌کند، لایه‌هایی که تشکیل می‌دهد را بهتر تشخیص دهیم و ببینیم کجاست که آن قصد آگاهی‌ای که موضوع برخی از احکام فقهی است را داریم، اما به نحو پایه‌محور. این هم چیزی بود که تأکید شد بر اینکه ما این تقسیم‌بندی را حتماً باید انجام دهیم.

بازبینی #2
ایجاد شده 21 اکتبر 2024 13:57:47 توسط ... .
به روزرسانی شده 22 اکتبر 2024 14:17:13 توسط ... .